

LAUDĂ CULTURII ROMÂNEȘTI BĂNĂȚENE

Banatul, ca provincie istorică așezată între Dunăre, Tisa, Mureș și Munții Carpați, are aproape suprafața Belgiei, dar soarta a voit ca “țara” aceasta să nu fi avut, peste veacuri, o personalitate politică îndelungată și pronunțată și să se fi “topit” apoi în alte țări, mai mari. Astfel, astăzi, circa două treimi din Banat se află în România, aproape o treime în Serbia și o mică parte în Ungaria. Vremurile tumultuoase au voit ca oamenii acestei “țări” – harnici, muncitori și mândri – să fie amestecați ca limbă, etnie și confesiune, dar să aibă chemare spre conviețuire, spre viețuire împreună, spre cunoaștere și acceptare reciprocă. Ioan Slavici, mai ales în romanul “Mara”, ilustrează foarte expresiv această atmosferă.

Viețuirea și conviețuirea românilor, sârbilor, ungarilor, șvabilor, cehilor și a altora vin din trecut și aduc fundamente temeinice pentru prezent și viitor. Diversitatea a fost mereu o emblemă a Banatului, în cadrul căruia, însă, românii au fost mereu prezenți, peste tot, conferind o personalitate aparte provinciei. Sunt cunoscuți încă din preajma anului 900 “blachii” din oastea ducelui Glad sau călugării “greci” (adică de credință bizantină) de la Morisena, unde domnea ducele Ahtum. În Evul Mediu, în Banat au înflorit zeci de mici “țări” românești numite districte, fapt pentru care, prin secolul al XVI-lea, provincia era numită *Valachia cisalpina*, adică „Țara Românească de dincoace de munți”, spre a o deosebi de Oltenia și Muntenia sau Țara Românească de peste munți. S-a văzut cum în multe părți din Banat, inclusiv pe la 1500, judecățile se făceau după „dreptul Țării Românești”. Era firesc ca, într-o asemenea regiune generoasă, să se nască o atmosferă de emulație spirituală, o sete de carte românească pentru biserici și școli, o dorință de consemnare a întâmplărilor trecutului. Firește, toate acestea au gravitat în jurul bisericii, principala instituție culturală, dar și politică, de conservare și de dezvoltare a comunităților românești.

De aceea, nu este de mirare că istoricii Valeriu Leu (acum de piosă aducere aminte) și Costa Roșu – primul din Banatul românesc, al doilea din partea Banatului aflată în Serbia – s-au aplecat cu răbdare și pricepere asupra acestui tezaur cultural, care pune în lumină o spiritualitate românească vie și vivace, plină de sevă creatoare și de dorință de cunoaștere. Ei au luat în sfera de interes satul românesc, cu atmosfera lui, fiindcă „veșnicia s-a născut la sat”, au studiat atmosfera spirituală a satului și viața rurală din necesitate. Până de curând, în secolul al XX-lea, peste 90% dintre români trăiau în sate. Iorga a vorbit cândva, inspirat, despre „sate și preoți în Ardeal”, iar Rebreanu și Blaga au făcut cu pioșenie „elogiul satului românesc” și au adus „laudă țaranului român”. Toate acestea se potrivesc și cu atmosfera Banatului de-odinioară, în ciuda unor particularități. Această viață spirituală românească din Banatul românesc și din cel sârbesc reiese din analiza cărților din mănăstiri și biserici, din cărțile școlilor, din cărțile populare și din cele ale programului național de Luminare. În ambianța religioasă, preoții au făcut adesea adnotații istorice, devenite

adevărate cronici, multe scrise pe exemplare Evanghelii. Cercetătorii menționați se referă la toate acestea cu profesionalism, culegând din izvoare datele necesare și relevându-le semnificațiile. Cătorva „istorii” de biserici și de comune li se adaugă imagini, catalogul cărților vechi românești, denumirile românești de localități din Banatul sârbesc, rezumate, indici, adică toate cele menite să însoțească și să explice cu folos textul propriu-zis. Din catalogul cărților se vede cum au circulat în Banat, din secolul al XVII-lea începând, cărți tipărite la Iași, la Alba-Iulia, la Târgoviște, la București, la Râmnic, la Blaj, la Sibiu, dar și la Buda și Viena, punând în lumină o unitate culturală românească care o precede și o pregătește pe cea politică.

Cei doi autori – Valeriu Leu și Costa Roșu – au știut să înfățișeze toate aceste lucruri într-un limbaj ales și într-o formă atrăgătoare, arătându-ne cât de atractiv poate să fie discursul despre trecut. Prin pana lor, prezentul acelor oameni care au trăit în trecut devine o lume vie, în mișcare, dornică de trăire spirituală, cu gândul la Dumnezeu și la grandoarea Lumii create de El. Se desprinde încă o dată rolul important al bisericii și al slujitorilor altarului în păstrarea gustului pentru scris și citit, pentru cultură și pentru creația spirituală, menirea unei anumite intelectualități rurale care a contribuit la înălțarea națiunii. Este vorba despre o înălțare culturală care a pregătit-o pe cea politică, dând sens și rost unei aspirații, care s-a împlinit într-un fel după Primul Război Mondial. Cu atât mai de admirat este zbaterea românilor rămași în Banatul sârbesc, trecuți prin varii avataruri, adesea descurajați și dezamăgiți, supuși încercărilor, dar niciodată frânți. În ciuda separațiilor politice, aceștia au rămas neaoși, au teaurizat o limbă frumoasă, curată și armonioasă, s-au înfruptat din creația generală românească și au menținut sfântă legătura cu Țara, chiar și atunci când împrejurările nu erau favorabile. Poate nu întâmplător, Academia Română, cea care în plan spiritual a pregătit timp de aproape cinci decenii Marea Unire din 1918, a recompensat în anii din urmă, cu un valoros premiu, cartea scrisă de Valeriu Leu și Costa Roșu (Cartea veche românească din Voivodina, Novi Sad, 2007, 289 pagini).

Cartea aceasta devine simbol: un român din Banatul românesc și unul din Banatul sârbesc scriu despre Banatul întreg și moștenirea lui, cu respect adânc pentru creația și soarta tuturor comunităților bănățene, transmitând un mesaj de prețuire reciprocă prin cultură. Să preluăm cu toții acest mesaj, să-l laudăm și să-l ducem mai departe, fiindcă el se transpune în dragoste pentru trecut, ceea ce înseamnă, în esență, dragoste de viață.

Cluj-Napoca, 2 iulie 2012

Academician Ioan-Aurel POP